
³⁰ Zie brief 1.

³¹ *De Hope*, 3 oktober 1882.

³² N.M. Steffens in *De Hope*, 17 januari 1894: 'Dr. Hoedemaker, die zijne jeugd gesleten heeft in Amerika, is – het is verbazend om te zeggen – de verdediger van het klinkklare staatskerken-dom van vroeger dagen. We kunnen het niet vatten, dat er nu nog mannen gevonden worden, die niet alleen het geloof der vaderen belijden wat wij ook doen, maar ook nog, zoo als het schijnt, in alle opzichten vasthouden aan hunne kerkelijk-politieke beginselen.'

³³ Ph.J. Hoedemaker, *De belofte aan Pergamus. De nieuwe gemeente en het nieuwe gebod. Afscheidsredenen gehouden te Rotterdam. Het apostolisch evangelie en de nationale theologie. Intreerede, gehouden te Amsterdam* (Amsterdam: Höveker, 1876) 70.

³⁴ Ph.J. Hoedemaker, *Nationaal niet clericaal. Naar aanleiding van de opstellen in 'De Nederlander' over art. 20 van 'Ons Program' in verband met art. 36 der Nederlandsche geloofsbelijdenis* (Sneek: J. Campen, 1897) 28.

³⁵ Ph.J. Hoedemaker, *De congresbeweging beoordeeld uit het oogpunt der gereformeerde belijdenis. Adviezen uitgebracht in de samenkomsten van gereformeerde predikanten, ter voorbereiding van de vergadering, die den 14den april te Utrecht staat*

Maar *dit alles breekt de wezenlijke eenheid van de kerk niet*.

In de Vereenigde Staten is de kerk dan ook wezenlijk één, en deze eenheid komt op allerlei wijze uit.

Zoodra de Afscheiding en de Doleantie hun hierboven aangewezen standpunt laten varen, zullen zij de *eerste stap* gedaan hebben op den weg die ons uit de verwarring voert.

Nu heeft ieder die aan die zijde staat, een valsch kerkbegrip, dat in den grond *revolutionair* is.³⁴

Ten tijde van de Doleantie moest hij dit standpunt niet alleen tegenover zijn Amerikaanse vrienden verdedigen, maar ook tegenover zijn Nederlandse dolerende geestverwanten:

'Hoe is het mogelijk', schreef een van mijn geachte opponenten, 'dat Dr. Hoedemaker, de man van de vrije kerk en die hare werking in Amerika gezien heeft, zich zoo tegen 'de vrije kerk' verzet?'

Mijn antwoord is tweeledig. Eensdeels: 'Men zou, zooals ik, in Schotland en in Amerika wel eens van te groote voorliefde voor zulke 'vrije Kerken' kunnen worden genezen.'

Anderdeels: 'Nederland is Amerika niet.'

Maak ons volk eerst methodist, in plaats van wat het werkelijk is, een volk van theologanten; maak straatprediking, traktaatverspreiding en 'het leger des heils' hier inheemsch; laat de hoofdkwestie ook hier worden: 'geheel-onthouding' en 'de anti-vrijmetselaarsbeweging', en volg dan het voorbeeld van Amerika!³⁵

Voor Hoedemaker was het ongetwijfeld een teleurstelling dat zijn wegen en die van zijn Amerikaanse vrienden uiteenwaken, maar die werd overschaduwd door ouderverdriet. In februari 1887 vertrok Hoedemakers inmiddels achttienjarige zoon Johannes Everard voor de tweede keer naar de Verenigde Staten, nu alleen, om aan de universiteit van Michigan te Ann Arbor zijn studie voort te zetten. Hoedemaker volgde op dit punt het voorbeeld van zijn vu-collega Abraham Kuiper, wiens tweede zoon Jan Frederik Hendrik een paar maanden eerder, in de zomer van 1886, als twintigjarige naar de Verenigde Staten was vertrokken en die van 1892 tot 1895 in Ann Arbor tandheelkunde studeerde. De zoon van Hoedemaker logeerde aanvankelijk bij zijn verre familielid en RCA-predikant Andrew Wormser te Grand Haven, maar in plaats van naar de universiteit te gaan, vertrok hij na een paar maanden naar New York City, waar hij werk vond bij het drogisterijbedrijf Schieffelin & Co, en later in een apothekerswinkel te Freehold,